

Gyimesi Júlia

Herbert Silberer és a funkcionális szimbólumok elmélete¹

Bevezetés

A bécsi pszichoanalitikus, Herbert Silberer (1882–1923) ma elsősorban a szimbólumképzés terén kidolgozott innovatív elméleteiről ismert. Funkcionális szimbólumokról szóló elmélete mind a mai napig érdeklődésre tart számot. Egyéb újításai, mint például az elemi típusok tana, kevésbé váltak ismertté a pszichoanalitikus hagyományban.

Termékeny szerzőként, valamint Freud belső körének lelkes tagjaként Silberer számos könyvet és tucatnyi tanulmányt közölt elismert pszichoanalitikus folyóiratokban, melyek nem maradtak reflexió nélkül. Munkássága hatással volt többek között a korai pszichológia olyan kiemelkedő alakjaira is, mint Carl Gustav Jung és Jean Piaget.

Silberer neve azonban ma leginkább egy másik, sajátos kontextusban jelenik meg, amelyben inkább tragikus öngyilkosságára helyeződik a hangsúlyt, semmint úttörő újításaira. E narratívában Silberer öngyilkosságához Freud elutasítása vezetett. Nem túlzás azt állítani, hogy Silberer alakja leginkább egy olyan, manapság is rendkívül népszerű diskurzusnak lett a része, amelynek középpontjában Freud erkölcsi és szakmai hiányosságainak taglalása áll. Jelen tanulmány célja, hogy kiegyensúlyozottabb és pontosabb képet nyújtson Silberer elméleteiről és újításairól, valamint, hogy kiemelje azokat a pszichoanalitikus és személyes összefüggéseket, amelyek érdeklődését és munkásságát meghatározták.

---

¹ Jelen tanulmány átdolgozott verziója a szerző korábban megjelent cikkének: Gyimesi, J. (2024). A misinterpreted psychoanalyst: Herbert Silberer and his theory of symbol-formation. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 60, e22289. <https://doi.org/10.1002/jhbs.22289>

Silberer a szimbólumképzésről

A pszichoanalízis korai időszakában az egyik leghevesebb vita a szimbólumképzés elméletei körül bontakozott ki. Az ortodox pszichoanalitikusok a szimbólumokat az elfojtás eredményének tekintették, vagyis olyan kompromisszumformáknak, amelyek a tudattalan tendenciái és gátló erői közötti feszültségből születnek. Jól ismert, hogy Carl Gustav Jung e hagyományos értelmezést új elemekkel bővítette ki, amelyek jelentős szerepet játszottak abban, hogy később elváltak útjaik Freuddal (lásd Jung, 1934–1954). Szakításuk, amely hosszú időre meghatározta a pszichodinamikus pszichológia alakulását, ma is számos kutatás tárgyát képezi (pl. Ellenberger, 1970; Jung, 1961).

Kevésbé ismert azonban, hogy a szimbólumképzés alternatív pszichoanalitikus elméletei már Jung előtt is megjelentek, különösen Franz Riklin (1908), Otto Rank (1909) és Karl Abraham (1909) munkáiban. E tudósok a nyomdokain haladva Herbert Silberer is jelentős mértékben hozzájárult a szimbólumok eredetéről és jelentéséről szóló korai vitákhoz. Silberer elképzelései részben megelőzték Jung újításait, részben pedig szoros kölcsönhatásban fejlődtek azokkal.

Kétségtelen, hogy Silberer innovatív elméletekkel gazdagította a szimbólumképzés pszichoanalitikus értelmezését (lásd pl. Silberer, 1909a, 1909b, 1910, 1914). Elsődleges célja nem az volt, hogy megcáfolja a freudi felfogást, hanem sokkal inkább az, hogy az uralkodó pszichoanalitikus megközelítést új perspektívákkal egészítse ki (Silberer, 1917). Pszichoanalitikus pályafutása kezdetén dolgozta ki funkcionális szimbólumokról elméletét, amely később gondolkodásának meghatározó pillérévé vált.

A klasszikus pszichoanalízisben a szimbólumokat – amelyek álmokban, tünetekben, fantáziákban és mítoszokban jelennek meg – leggyakrabban szexuális tendenciák helyettesítőiként értelmezték (pl. Blum, 1978; Ferenczi, 1913; Freud, 1900; Jones, 1918). Ezzel szemben a funkcionális szimbólumok nem elfojtott tartalmakat jelenítettek meg Silberer nézete szerint, hanem a psziché különböző állapotait vagy a tudat működésének specifikus formáit tükrözték vissza (Silberer, 1909a). Ahogy Silberer írja:

„A funkcionális kategóriát az jellemzi, hogy az egyén tudatának (vagy pszichikai eszközeinek) állapota, szerkezete vagy munkavégző képessége, saját magáról alakít ki képet. Azért kapta a funkcionális elnevezést, mert semmi köze a gondolkodás anyagához vagy tartalmához, mivel kizárólag a tudat működésének mikéntjére (gyors, lassú, könnyed, nehézkes, akadályoztatott, gondtalan, örömteli, kierőszakolt, sikertelen, sikeres; rendszertelen, összetett alkotórészekre osztott, egységes, átrendezhető, bomlott stb.) vonatkozik.” (Silberer, 1917, 132.)

A funkcionális szimbólumképzés a Silberer által autoszimbolikusan nevezett jelenségek egyik megnyilvánulása volt (Silberer, 1909a). Az autoszimbolizmus és a funkcionális szimbolika felfedezése szoros kapcsolatban állt Silberer küszöbszimbolizmus és a hipnagóg állapotok iránti érdeklődésével (pl. Silberer,

1909a, 1911b, 1912c). Silberer szerint az ébredés vagy elalvás során kialakuló hipnagóg állapot autoszimbolikus, az az egyén fizikai, pszichológiai vagy kognitív állapotát tükrözi.

Érdekes módon Silberer nagyon konkrét képeket társított a hipnagóg küszöbszimbolizmushoz. Az ébredés tipikus szimbólumai az ajtónyitás, távozás, hazatérés stb. köré csoportosuló képek. Az elalváshoz az elsüllyedéssel vagy egy szobába, kertbe, erdőbe való belépéssel kapcsolatos képek tartoznak. Silberer szerint tehát e hipnagóg képek a szimbólumok funkcionális kategóriájának részei, és az ébredés vagy elalvás folyamatát reprezentálják (Silberer, 1917).

A pszichoanalízis klasszikus álláspontjával ellentétben Silberer a szimbólumokat olyan tartalmak helyettesítőjeként értelmezte, amelyek felett a szubjektum nem rendelkezik kontrollal. A szimbólumok akkor jelennek meg, amikor regresszió, alvás és álmodás vagy mentális zavarok miatt csökken a jelentés vagy a tudás megragadásának képessége. Ennek eredményeként egy primitívebb megértés (vagy kogníció) kerül előtérbe, ami egy korábbi vagy elégtelen mentális szintre való visszalépésnek köszönhető (Silberer, 1909b, 1910, 1911d, 217.). Wilhelm Wundt szóhasználatával élve tehát Silberer az appercepció elégtelenségét (lásd Wundt (Forrester, 1980)) tekintette a szimbólumképzés legfontosabb feltételének. Álláspontja szerint ez az appercepció elégtelenség kétféle szimbólumtípusban nyilvánulhat meg:

- Az első típusú szimbólum olyan appercepció elégtelenségből ered, amely intellektuális alapon jön létre. Az ilyen típusú szimbólumokban a zavaró, versengő tartalmak (versengő affektus-tónusú komplexusok) nem játszanak szerepet.
- A második típusú szimbólum affektív alapon létrejövő appercepció elégtelenség nyomán keletkezik: egy tartalmat a komplexusokkal folytatott versengő küzdelemben fordítunk át képpé. Ez a tartalom eltorzulását hozza magával, miközben az a tudatosság felé törekszik. (Silberer, 1911d, 229.)²

Az első típusú szimbólumban az eredeti tartalom torzítatlan marad. Silberer ezt a folyamatot ahhoz hasonlítja, mintha egy tárgyat egy egyenletesen szőtt fátyolon keresztül szemlélnénk. A második típusban azonban a tartalom eltorzul. Ez utóbbi esetben olyan, mintha a tárgyat egy foltos fátyolon vagy torzító lencsén keresztül szemlélnénk (Silberer, 1911d).

Manapság csak igen röviden szoktak Silberer szimbólumképzéssel kapcsolatos elméleteire hivatkozni (pl. Ellenberger, 1970; Forrester, 1980). A legtöbb esetben a szerzők elsődleges célja nem Silberer újításainak részletes kifejtése, hanem inkább elméleteinek megvilágítása bizonyos kontextusokban, például a szimbólumképzés elméleteinek tágabb összefüggésében (pl. Merkur, 2005) vagy Silberer tragikus öngyilkossága kapcsán (pl. Dufresne, 2017; Roazen, 1975). Ám ezek az említések nem alkalmasak arra, hogy megértsük Silberer gondolatainak összetettségét, kontextusát és hatásait.

---

² Silberer így folytatja: „Sietek hozzátenni, hogy valószínűleg soha nem fogunk olyan jelenséggel találkozni, amely bármelyik típus tiszta esete lenne. Mindig vegyes esetekkel van dolgunk; némelyikben az első, némelyikben a második típus jellemzői a kiemelkedőek.” (Silberer, 1911d, 229.)

Silberer öngyilkossága

Ha áttekintjük a Silbererről szóló másodlagos szakirodalmat, akkor könnyen észrevehetjük, hogy életművét sohasem sikerült teljes mértékben elválasztani halálának körülményeitől. Ezért életének és munkásságának alapos vizsgálatát szükségszerűen az öngyilkosságáról szóló ismeretek tisztázásával kell kezdenünk. Paul Roazen volt az első, aki Silberer életművét Freud történetébe illesztette. Roazen elemzésében Freudot tekintélyelvű, szívtelen despotaként ábrázolja, aki „hűtlen” tanítványait elűzte, sőt egyes esetekben – így Silberer esetében is – öngyilkosságba hajszolta (vö. Eissler, 1971). Ami a Silbererről kialakított képét illeti, Roazen következtetései máig tartó befolyást gyakorolnak (lásd például Dufresne, 2017).

Elsősorban Berndt Nitzschke és Karl Fallend történészek munkájának köszönhetően számos olyan részletre derült fény Silberer halálával kapcsolatban, amelyek Roazen érvelését – miszerint Freud elutasítása miatt követett el öngyilkosságot – meglehetősen gyengévé teszik (Nitzschke, 1989). Fontos azt is látni, hogy Silberer az 1920-as évektől több cikkében (pl. Silberer, 1921b, 1923) is hevesen bírálta Freudot. Silberer közeli barátjával és kollégájával, Wilhelm Stekellel együtt még egy független pszichoanalitikus folyóiratot is alapítottak *Psyche and Eros* címmel az Egyesült Államokban.³ Ez a folyóirat a *Zentralblatt für Psychoanalyse* utódjaként számos olyan cikket – köztük Silberer tanulmányait – közölt, amelyek elsődleges célja a Freudtól való elszakadás volt (pl. Silberer, 1922a, 1922b).

Érdeemes továbbá azt is megemlíteni, hogy Silberert kritikus megnyilvánulásai ellenére sem nem zárták ki a pszichoanalízis belső köréből, legalábbis ami a Bécsi Pszichoanalitikus Egyesületet illeti. Freud más kritikusával ellentétben Silberer haláláig tagja maradt az Egyesületnek. 1922 novemberében, nagyjából két hónappal a halála előtt még előadást is tartott a „Megfigyelések az álmokról” címmel, noha kritikákkal illették azt a jelenlévők (Fallend, 1995). Korábban, 1922 októberében a Bécsi Pszichoanalitikus Társaság további 24 tagjával együtt Silberer is megszavazta a Társaság alapszabályának módosítását.⁴

Kétségtelen azonban, hogy Silberer és Freud kapcsolata az évek során megromlott, miután Freud kezdeti elismerését egy kritikusabb álláspont váltotta fel. Részben ennek az attitűdváltozásnak a következményeként Silberer kénytelen volt szembesülni más pszichoanalitikusok kritikájával is (lásd pl. Fallend, 1995; Varendonck, 1922).

1923. január 12-én bekövetkezett halálát követően az *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse* folyóiratban egy névtelen szerző által írt gyászjelentés jelent meg. Ebben a szövegben Silberert olyan gondolkodóként ábrázolták, akit „indokolatlan általánosítások” jellemeztek, és akinek fő érdeklődési köre „a pszichoanalízisen kívül esett”:

---

³ A folyóirat társszerkesztői Samuel Tannenbaum, Charles Baudouin, Ferdinand Morel és Eduard Claparède voltak.

⁴ Abschrift des Protokollés über die Generalversammlung der Wiener psychoanalytischen Vereinigung vom 18. X. 1922, Wiener Psychoanalytische Vereinigung.

„1922. január 12-én⁵, negyvenéves korában Herbert Silberer véget vetett saját életének. Silberer sok éven át tagja volt a bécsi csoportnak, de az utóbbi években már csak ritkán vett részt az összejöveteleken. Tudományos írásai, különösen az álom pszichológiájának témakörében, több oldalról is elismerést kaptak. Nem egy indokolatlan általánosítással szemben azonban kritikai ellenvetések merültek fel. Silberer érdeklődése nyilvánvalóan kívül esett a tulajdonképpeni pszichoanalízis területén. Hogy nagy sikereket ért el az úgynevezett okkult jelenségek pszichológiai megértésével kapcsolatban, kiderül fő művéből, *Die Probleme der Mystik und ihrer Symbolik* (1914) című munkájából. További írásai a *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen* (1909-1912) és a *Zentralblatt für Psychoanalyse* folyóiratokban (1911-1914) jelentek meg.” (Anonymus, 1923)⁶

Talán nem túlzás azt állítani, hogy a nekrológ mintegy demarkálta Silberert a klasszikus pszichoanalízistől (lásd Roazen, 1975). Bár a gyászjelentés nem említi Silberer öngyilkosságának okait, a napi sajtóban megjelent nekrológok Silberer növekvő szorongását, illetve „mentális zavarok rohamát” emelték ki lehetséges okként⁷. Érdekes módon Freuddal és a Bécsi Pszichoanalitikus Egyesülettel való több mint egy évtizedes kapcsolatát általában nem említették ezekben a tudósításokban.

Jó barátja és kollégája, Stekel a *Fortschritte Sexual-wissenschaft und Psychoanalyse* című folyóiratban (1924) részletes és érzelmes nekrológot közölt Silbererről. Ebben az írásban Stekel szomorúságának és megdöbbenésének adott hangot. Ugyanakkor beszámolt arról, hogy Silberer mindig is zárkózott volt. Barátságuk ellenére Stekelnek fogalma sem volt arról, hogy Silberer elméjében milyen romboló erők munkálkodnak:

„(Silberer) Elzárkózott az egész világtól, a barátaitól, az apjától, sőt még a feleségétől is. Ezért a barátságunk nagyon furcsa volt. Ha létezik tudományos barátság, akkor mi tudományos barátok voltunk. De soha egy szót sem váltott velem a belső világáról. Gyakran kikérte a véleményemet a betegek álmairól; de soha nem kérdezett meg a saját álmairól. Fogalmam sem volt róla, milyen démoni erők rejtőznek látszólag oly derűs külseje mögött. Ha megbízott volna bennem, talán meg tudtam volna menteni!” (Stekel, 1924, 417.)⁸

Stekel beszámolója szerint sem ő, sem Silberer rokonai nem voltak tisztában az öngyilkosság okaival. Külső megfigyelő számára semmi sem utalt arra, hogy Silberernek öngyilkossági gondolatai lettek volna.

Érdeemes megemlíteni azt is, hogy január 8-án, négy nappal Silberer halála előtt Hans Liebstöckl egy kellemetlen, gúnyos cikket közölt a *Wiener Sonn- und Montags-Zeitungban* (Liebstöckl, 1923).⁹ Ebben a kritikában a szerző hevesen támadta Silberert és a pszichoanalízist, ami talán szintén összefüggésbe hozható Silberer tragikus

---

⁵ Sic. Hiba az eredeti szövegben.

⁶ A szerző fordítása.

⁷ Például: *Jövő*, 1923, 10, jan. 13. 4.

⁸ A szerző fordítása.

⁹ A cikk válasz volt Silberernek Liebstöckl pszichoanalízis elleni támadására adott korábbi reakciójára (lásd Silberer, 1923a).

halálával. Más források szerint Silberert nyilvános és sokszor személyes támadásoknak volt kitéve, többek között telepatának nevezték miszticizmus és az okkultizmus iránti érdeklődése miatt.¹⁰

Silberer szakmai fejlődésének valóban szerves részét képezte az okkultizmus és a miszticizmus iránti érdeklődése, ezért e cikkben külön fejezetben kell foglalkoznunk ezzel. Ezen a ponton csak annyit érdemes megemlíteni, hogy Silberer okkultizmus iránti érdeklődését a pszichoanalitikusok gyakran félreértelmezték. Az úgynevezett okkultizmussal való foglalkozása nagyon szorosán kapcsolódott, illetve elválaszthatatlan volt a szimbólumképzés területén tett felfedezéseitől. Ami az öngyilkosságának okait illeti, nyilvánvalóan figyelembe kell venni a Silberer magánéletében bekövetkezett válságokat is. Bár a rendelkezésünkre álló források száma korlátozott, nem hagyhatjuk figyelmen kívül ezeket a tényezőket, miközben igyekszünk rekonstruálni azokat az eseményeket, amelyek Silberer halálához vezethettek. Ahogy látni fogjuk, Silberer magánélete nem volt küzdelmektől és nehézségektől mentes. Ráadásul igen szokatlan kulturális és szellemi háttérrel érkezett a pszichoanalízishez, ami valószínűleg állandó kihívást jelentett számára.

Silberer élete

Herbert Adolph Silberer 1882. február 28-án született (Braun, 1968). Édesapja, Victor Silberer, gazdag self-made man, a fin-de-siècle Bécsének befolyásos alakja volt. Silberer édesanyja Johanna Theresa Blümel volt, aki 1881-ben, 19 évesen ment hozzá Victor Silbererhez. Miután 1890-ben elvált Theresától, Victor Silberer 1920-ban diszpenzáció útján feleségül vette Josefíne Tittelbachot. Victor Silberer és Josefíne Victor 1924-ben bekövetkezett haláláig együtt maradtak (Aberham, 2021).

Herbert Silberer
Osztrák Nemzeti Könyvtár

---

¹⁰ Herbert Silberer. *Allgemeine Sportzeitung*, 1923, 44, 1, 20. 01.

Victor Silberer rendkívüli tehetség, szerkesztő, író, sportoló, befolyásos üzletember, politikus és nagyra törő újító volt. Nehéz összegyűjteni az összes sikert, amelyeket elért. Ahogy a kiváló történész, Nitzschke összefoglalja:

„A szerény körülmények közül származó Victor Silberer self-made man volt: 1870-ben megalapította a *Wiener Salonblattot*. 1873-ban átvette a *Militärzeitung* szerkesztését. 1877-ben adta ki kétkötetes, a *Die Generalität der k. u. k. Armee* című főművét. 1880-ban megalapította az *Allgemeine Sport-Zeitungot*. 1891-ben az antiszemita populista Karl Lueger nyomán a bécsi Városi Tanács tagja lett. 1902-ben az Alsó-Ausztriai Parlament tagja lett. 1907-ben, nem sokkal azelőtt, hogy egyetlen, rövid életű házasságából származó fia csatlakozott volna a Freudot körülvevő – akkor még tisztán zsidó – körhöz, helyet kapott a *Reichsratban*. Sikeres üzletember is volt: 1882-ben Victor Silberer építtette Bécs belvárosában az *Annahofot* (azt a házat, amelyben fia évtizedekkel később felakasztotta magát).” (Nitzschke, 1997)

Victor Silberer 1873-ban
(Fallend, 1995, Osztrák Nemzeti Könyvtár Fotóarchívuma)

Victor Silberer nagy várakozásokkal tekintett egyetlen fiára. A darwinizmus híveként meg volt győződve arról, hogy fia örökölni fogja minden tehetségét és erejét. Azt is feltételezte, hogy megfelelő neveléssel és irányítással erkölcsi jellemét és kitartását is képes lesz átörökíteni. Herbert már korán kitűnő nevelésben részesült, hogy beteljesítse apja álmait (Nitzschke, 1997). Gondos testnevelésben vett részt. Még nem volt öt éves, amikor megnyert egy úszóversenyt Bécsben (bár az igazsághoz hozzá tartozik, hogy korcsoportjában ő volt az egyetlen versenyző). A legnevesebb edzők tanították meg biciklizni és velocipéddel közlekedni, korcsolyázni és tornamutatványokat végrehajtani. Már egészen fiatalon számos versenyen szerepelt, és elismerés fogadta, néha még külföldről is.

Victor Silberer és Herbert
(Fallend, 1995, Osztrák Nemzeti Könyvtár Fotóarchívuma)

Apja nyomdokaiba lépve Herbert képzett lovas lett. Tizenhét éves korában karácsonyi ajándékként megkapta Victor Silberer lovát, Muckit. Bécs legismertebb arisztokrata családjainak fiaival együtt Herbert a híres Spanyol Lovasiskola mestereitől tanulhatott. Mivel apja az osztrák léghajózás egyik fontos úttörője volt, Herbert is megismerkedett a léghajózással, és kiemelkedő eredményeket ért el (Nitzschke, 1988, 1989, 1997). 19 évesen világrekordot állított fel azzal, hogy 14 óra alatt Bécsből Cuxhavenbe repült a francia Emile Carton társaságában.¹¹

Úgy tűnik, hogy ezekben a korai években a léghajók világa felelt meg leginkább Herbert érdeklődésének és személyiségének. 1903-ban *Viertausend Kilometer im Ballon* címmel könyvet adott ki utazásairól, amelyben huszonnyolc saját maga által készített fényképet közölt. Ebben a kötetben Herbert nagyon érzékletes leírásokat ad a repülés élményéről, és az éjszakai utazások különleges hangulatába is bevezeti az olvasót.

Később az *Allgemeine Sport Zeitung* című folyóirat szerkesztőjeként kezdett dolgozni (Nitzschke, 1997). Herbert azonban nem a szerkesztői munkának szerette volna szentelni magát. Az évek során egyre csökkent az érdeklődése a versenysport iránt, és nem volt kedve a folyóirat adminisztratív ügyeivel sem foglalkozni. Ahogy Stekel feltételezi, apja valószínűleg nem örült ennek a változásnak (Stekel, 1924).

Életének ezen a pontján Silberer új távlatok és lehetőségek után kezdett kutatni. 1910-ben csatlakozott Freud köréhez. Ezzel párhuzamosan zenét, zeneszerzést, filozófiát és misztikát tanult, miközben kiterjedt kutatásokat végzett a szabadkőművességről. Miután kilépett a katolikus egyházból (Mayerhofer, 1990),

---

¹¹ *Budapesti Hírlap*, 1901, szept. 28. 6.

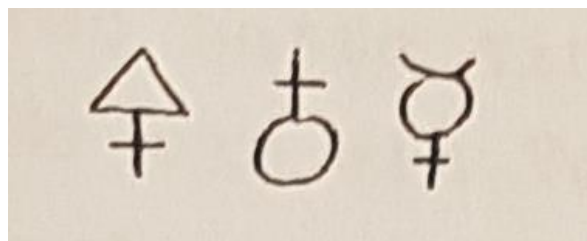
1909-ben belépett a párizsi Martinista Rendbe. Nagyon valószínű, hogy a rózsakereszteség és az alkímia iránti érdeklődése összefüggött a martinista háttérével is. A Bécsben található *Szókratész Szabadkőműves Páholyhoz* is csatlakozott (Baier, 2018). Silberer a jógát, az asztrológiát és a nyugati ezotéria további formáit is tanulmányozta¹². Ahogy Stekel beszámol róla,

„A zene mellett intenzíven foglalkozott a „parapszichológiával”. Tanulmányozta az asztrológiát, megpróbálta bizonyítani a csillagok távoli befolyását az emberre, és mélyreható tanulmányokat folytatott az alkímiáról. (Az eredmény: A miszticizmus problémái. A bölcsék kövén a belső spiritualitást és az Istennel való egyesülést értette). Számos szexuálmágikus kísérletet végzett, és eljutott a Rádzsa-jóga gyakorlataihoz is.” (Stekel, 1924, 412.)¹³

Az 1910-es évek elején Herbert Silberer kapcsolata Freuddal és belső körével egyre szorosabbá vált. Talán nem túlzás azt feltételezni, hogy ezekben az években apja egyre inkább csalódott fia választott pályájával kapcsolatban. Talán az sem kizárt, hogy Herbert ezekben az években mind nagyobb függetlenségre vágyott az apjától. Ha azonban hihetünk Stekel beszámolójának, Herbert soha nem tudott anyagilag függetlenedni az apjától (Stekel, 1924).

Silberer magánéletéről csak nagyon kevés információ maradt fenn. Egy ideig jegyben járt Eglantine Kellnerrel, Carl Kellner lányával, aki Bécsben ismert iparos, szabadkőműves, rózsakeresztes és ezoterikus gondolkodó volt (Baier, 2018). Később Silberer kétszer is megnősült. Első feleségétől, Lilly Tilgnertől 1919-ben vált el. Még ugyanebben az évben feleségül vette Berta Blochot.¹⁴ Silberer haláláig Bécsben élt, az apja által épített előkelő Annahofban (Braun, 1968; Mayerhofer, 1990).

Silberert nem az apja, hanem felesége, Berta Bloch temette el a bécsi Központi Temetőben. Míg az apjának szentelt pazar emlékmű ma is látható, Silberer sírkövét 1991-ben felszámolták (ám földi maradványai továbbra is ebben a jelöletlen sírhelyen vannak). Érdekesség, hogy az egykori sírkőbe három okkult szimbólumot véstek: a Kén, a Föld és a Merkúr szimbólumait.

A Kén, a Föld és a Merkúr szimbólumai Silberer sírkövén. (Braun, 1968, 17.)

¹² A nyugati ezotéria gyűjtőfogalomként a vallás, a tudomány, a filozófia és a művészetek határán kialakult eszmék, elméletek és mozgalmak széles skálájára utal. Egyes tudósok a nyugati ezotériát hagyományként, elutasított gondolkodásmódként értelmezik, amely a gnoszticizmusból, a hermetizmusból és a neoplatonizmusból ered. Mások az ezotériát nem hagyományként, hanem inkább a vallásos és a világi között elhelyezkedő határzóna sajátos megközelítésének tekintik (lásd pl. Faivre, 2010; Hanegraaff, 2012).

¹³ A szerző fordítása.

¹⁴ Mint Nitzschke megjegyzi, Silberer 1920-ban második feleségétől is el akart válni (Nitzschke, 1989).

Csak találgatni lehet azzal kapcsolatban, hogy miért kerültek szimbólumok, és éppen ezek a szimbólumok Silberer sírjára. Talán a szimbólumok egy titkos társasággal való kapcsolatot jelképeztek; talán Silberer vagy a felesége szerette volna, hogy oda kerüljenek (Braun, 1968; Mayerhofer, 1990). Annyi azonban bizonyos, hogy ma már csak a sír helyét lehet megtekinteni, mivel a sírkövet lebontották.¹⁵ Úgy tűnik, nem maradt senki, aki fizetett volna a pszichoanalitikus sírjáért, és így megőrizte volna azt az utókor számára.

Silberer különleges nézőpontja

Sportolói és szerkesztői háttérén kívül Silberer sajátos nézőpontja a filozófia, a vallás és a nyugati ezoterikus gondolkodás egyes áramlatainak tanulmányozásából eredt. Okkultizmus iránti érdeklődése nem egy elszigetelt terület vagy zsákutca volt szakmai fejlődésében, hanem inkább egy olyan inspirációs forrás, amely mélyen beágyazódott pszichoanalitikus gondolkodásába. *Életműve* kiváló példája az ezoterikus filozófiák és gyakorlatok pszichológiára gyakorolt kreatív hatásának (lásd pl. Gyimesi 2012, 2016a, 2016b, 2017). Bár a pszichoanalitikusok többsége előítéletekkel viszonyult ehhez (Gyimesi, 2009), Silberer számos felfedezése kifejezetten a pszichoanalízis és az ezotéria kölcsönhatásából született.

Silberer nem tartozott sem a korai parapszichológusok, sem a szkeptikus pszichoanalitikusok csoportjához, akik a misztikus élmények illuzórikus jellegének bizonyítására törekedtek. Ehelyett a misztikus élményt a pszichológiai élet érvényes aspektusának tekintette. Elsődleges célja az volt, hogy megismertesse az olvasót az alkímia, a szabadkőművesség és az ezotéria más területeinek kevésbé ismert pszichoanalitikus relevanciájával. Silberer szerint az ezoterikus tanítások, látomások és misztikus élmények alapvető emberi fejlődési feladatok, küzdelmek, szorongások és beteljesülések alternatív kifejeződéseiként értelmezhetők (pl. Silberer, 1912d, 1912e, 1915, 1920, 1921a, 1921e, 1923c). Az ezoterikus filozófiák és gyakorlatok kiváló empirikus háttérrel nyújtottak a szimbólumképzéssel kapcsolatos kutatásaihoz is. Ebben az értelemben Silberer újításai nagyon szorosan kapcsolódtak az ezoterikus gondolkodáshoz – sőt, elválaszthatatlanok voltak tőle.

Silberer újításai

Kétségtelen, hogy Silberer legfontosabb és legelismertebb újítása a funkcionális szimbólumok elmélete volt. *Életműve* azonban számos további, ma már kevésbé ismert gondolatébresztő elemet is tartalmaz. Ezek az elemek legtöbbször az ezotéria és a pszichoanalitikus gondolkodás egyfajta metszéspontjában gyökereztek. Silberer például a szabadkőművesség és az alkímia területén végzett kiterjedt kutatásai eredményeként jutott el számos szimbólum kollektív természetéhez, például a halált és az újjászületést jelképező szimbólumokhoz. *Die Probleme der Mystik und ihrer*

---

¹⁵ Személyes kommunikáció. Friedhöfe Wien GmbH.

Symbolik (1914c) című fő művében Silberer bevezette az általa elemi típusoknak nevezett kollektív pszichés tartalmak fogalmát. Olvasatában az elemi típusok – Jung archetípusaihoz hasonlóan – kollektív képzeteket jelenítenek meg.

Fő művében Silberer az alkímiai eljárásokat pszichoanalitikus kontextusban értelmezi újra azzal a céllal, hogy kimutassa: az alkímiai szövegek valójában pszichológiai folyamatokat írnak le az alkímia nyelvén (pl. Silberer, 1914b, 1917). Nem Silberer volt az első, aki az alkímiát olyan területnek tekintette, amely bepillantást engedhet a kollektív pszichológiai tartalmakba. Az alkímia pszichológiai elméleteinek előfutárai közül elsősorban Ethan Allen Hitchcock (1857) volt az, aki Silberert inspirálta, és állandó hivatkozási pontnak bizonyult számára. Azonban, mint Christine Maillard jelzi, az a gondolat, hogy az alkímiai folyamat nem anyagi átalakulásáról, hanem pszichológiai jellegű folyamatról szól, már a 18. században is népszerű volt, elsősorban Karl Philipp Moritz, Ludwig Tieck, Ernst Theodor Amadeus Hoffmann és Johann Wolfgang von Goethe műveinek köszönhetően (Maillard, 2014).

1921-ben megjelent *Der Seelenspiegel: Das enoptrische Moment im Okkultismus* (1921e) című művében Silberer a misztikus és okkult látomásokat mint funkcionális szimbólumokat értelmezi, amelyek különleges önfelfedezési lehetőségekkel kecsegtetnek. Véleménye szerint gyakran előfordul, hogy a látomásnak egy kizárólagos célja van: a lélek ábrázolása. Az ilyen szimbólumok olyan tükörképek, amelyben az ego tükröződik az ego által, annak minden érzésével és tartalmával (Silberer, 1921e, 18.).¹⁶

Silberer és Jung

Nem lehet nem észrevenni a hasonlóságot Silberer és Jung újításai között. Nemcsak szimbólumértelmezésük, hanem a kollektív és öröklött pszichológiai tartalmak (elemi típusok-archetípusok) közös feltételezése, valamint az alkímiáról szóló elméleteik is nagyon közel állnak egymáshoz. Nem meglepő, hogy Silberer gyakran említi Jung felfedezéseit saját elméleteivel kapcsolatban. Silberer már 1910-ben részletesen hivatkozik Jung munkásságára, különösen az okkult jelenségek pszichológiájáról írt disszertációjára (Jung, 1902) és dementia praecoxról szóló munkájára (Jung, 1907). Silberer azonban már korán jelentős mértékben támaszkodik Franz Riklin (1908) Otto Rank (1909) és Karl Abraham (1909) írásaira is. Abraham *Traum und Mythos* című könyve meghatározónak bizonyult gondolkodásában, különösen Abraham azon, sokak által idézett megállapítása, mely szerint „A mítosz az emberiség álma – az álom az egyén mítosza” (Silberer, 1910, 563.). Az Ernst Haeckel által leírt biogenetikai törvényt felhasználva Abraham meggyőzően szemlélteti Silberer számára az egyéni és a kollektív szféra összefonódását.¹⁷

---

¹⁶ A szerző fordítása.

¹⁷ Dufresne (2017) állításaival ellentétben Silberer német szövegeiből egyértelműen kiderül, hogy nem plagizálta Jungot. Inkább Jung volt az, aki későbbi műveiben nem hivatkozott megfelelően Silbererre (lásd Jung, 1967). Silberer helyesen hivatkozott Bleulerre is, aki megemlítette Nietzsche megjegyzését, miszerint az álomgondolkodás azonos a korábbi idők „kauzális” gondolkodásával (Silberer, 1911b).

1912-től kezdve Jung ugyanezzel a kérdéssel foglalkozik, de nem említi Silberer kiterjedt munkáját (Jung, 1912, 1916, 1934-1954). Ez feltűnő, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy Jung ismerte Silberert, miután Freud 1909-ben bemutatta neki. Jung továbbá mint a *Jahrbuch* főszerkesztője Silberer számos munkáját publikálta. Későbbi műveiben Jung hivatkozik Silbererre, és szinte mindig elismerően nyilatkozik (pl. Jung, 1963). A Jung és Silberer művei közötti sokrétű párhuzamok ellenére Jung azonban csak érintőlegesen említi Silberert, sőt azt állítja, hogy elfelejtette Silberer fő művét, *Die Probleme der Mystik und ihrer Symbolik* című művét, és így Silberer egyáltalán nem volt rá hatással, amikor saját, alkímiáról szóló könyvét írta (Jung, 1916, 263.).

Jung állításával ellentétben többen rámutattak Silberer Jungra gyakorolt hatására. Bernd Nitzschke szerint például Jung Silberertől vette át az álmok anagógiai értelmezésének gondolatát, valamint Silberer egyéb, alkímiáról szóló munkái is inspirálták őt (Nitzschke, 1989). Hasonló nézetet képvisel Christine Maillard is, aki szerint Silberer *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik* című könyve, amelyet Jung „elfelejtett”, valójában központi szerepet játszott Jung alkímiáról szóló nézeteinek kialakulásában (Maillard, 2014).

Silberer műveinek fogadtatását értékelve hozzá kell tenni, hogy ő maga is sokszor meglehetősen kritikusan viszonyult kollégáihoz. A *Psyche and Eros* című folyóiratban például komoly kritikákat közölt Freud *Túl az örömelven* (Silberer, 1921b) és *Tömegpszichológia és én-analízis* (Silberer, 1922a) című írásairól. Amikor azonban társszerkesztője, Samuel Tannenbaum támadást indított Freud ellen, Silberer volt az, aki a *Journal of Sexology and Psychoanalysis* című folyóiratban, a *Psyche and Eros* utódjában sok tekintetben megvédte őt (Silberer, 1923b).¹⁸

Silberer Georg Grodeckkel (Silberer, 1921c) és Ernest Jonesszal (1920b) szemben is meglehetősen kritikus hangot ütött meg. Tekintettel Jones Silbererrel kapcsolatos kritikái megjegyzéseire, Silberer reakciója talán nem meglepő.¹⁹ Silberer azonban elismerően nyilatkozott Oskar Pfister munkásságáról (Silberer, 1920c).

A Bécsi Pszichoanalitikus Egyesület jegyzőkönyveiből kiderül, hogy a pszichoanalitikus közösség gyakran meglehetősen sértő módon viselkedett Silbererrel szemben (Fallend, 1995). Ez az ellenségeskedés valószínűleg Freud kritikus szemléletével függött össze, amely, a kezdeti lelkesedés ellenére, az évek során egyre erősödött (lásd pl. Varendonck, 1922). Ennek dacára Silberer számos művét lefordították angolra, bár, mint Charles Corliss rámutatott (Corliss, 2018, 2019), e fordítások némelyikéből jelentős részek kimaradtak (Corliss, 2019). Hasonló cenzúrát figyelhetünk meg Silberer 1909-es „*Report on the Method*” című cikkének és 1911-es „*On Symbol-Formation*” című cikkének angol fordításában is. Ezeket a műveket David Rapaport fordította, aki az angol nyelvű kiadványhoz rendkívül részletes kritikái megjegyzéseket fűzött (Silberer, 1909b, 1911d).

---

¹⁸ Valójában Tannenbaum egyre növekvő Freud-ellenessége volt az oka annak, hogy Stekel és Silberer végül lemondott a *Psyche and Eros* társszerkesztői posztjáról (Nitzschke, 1989).

¹⁹ A *Psyche and Eros* egy későbbi számában Silberer felfedezi, hogy Jones munkájának az *International Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse* című folyóiratban megjelent német fordítása kihagyta Jones funkcionális szimbolizmusra vonatkozó érvelésének több részét. Bár a szöveggel még mindig nem teljesen elégedett, Silberer az angol nyelvű változatot ösztönzőnek és olvasásra érdemesnek találja (Silberer, 1921d).

A kritikák mellett a pszichológia számos más, kiemelkedő gondolkodója, köztük Jean Piaget (1975) is méltatta Silberer munkásságát. Piaget nagy lehetőséget látott Silberer rendszerében, sőt, elméleteit potenciális hídként értékelte a pszichoanalízis és a kortárs pszichológia között:

„H. Silberer, Freud egyik tanítványa, külön tanulmányt szentelt a misztikus gondolkodásban megjelenő szimbolizmusnak. Kritikus és kísérletező hajlamú gondolkodóként egy eredeti és rendkívül gyümölcsöző módszerrel elemezte a félálomban megjelenő képeket. Nehéz megérteni, miért fogadták Freud követői hallgatással munkáját (Silberer, Adlerrel és Junggal ellentétben, nem hozott létre egy különálló irányzatot), hiszen az valóban figyelemre méltó, és ha továbbfejlesztették volna, hozzájárulhatott volna a pszichoanalízis és a korabeli pszichológia közötti megbékéléshez.” (Piaget, 1999, 193.)

Következtetések

E tanulmány elsődleges célja az volt, hogy részletesebben bemutassa azokat a kulturális, személyes és elméleti kontextusokat, amelyekben Silberer elméletei születtek. A Silberer magánéletéről szóló, jelenleg rendelkezésünkre álló anyagokat értékelve feltételezhető, hogy nem csupán Freud kritikája vezethetett öngyilkosságához. Silberer családi nehézségei, apjával való kapcsolata, anyagi és szakmai küzdelmei mind hozzájárulhattak tragikus döntéséhez.

Az itt bemutatott tágabb képet értékelve megállapítható, hogy Silberer rendhagyó szereplője volt a pszichoanalízis történetének, aki több kortársát inspirálta. Sajátos nézőpontot képviselt, amelyet jelentősen befolyásolt a nyugati ezoterikus gondolkodás számos formája iránti érdeklődése. Elsődleges célja mégis az volt, hogy hozzájáruljon a pszichoanalízishez, és olyan elméletet dolgozzon ki, amelyben a racionális pszichoanalitikus értelmezéseket a misztikus élmények nem reduktív megközelítésével kombinálhatja.

Nagyon valószínűnek tűnik, hogy az ezotéria által biztosított különleges keretek inspirálták Silberer felfedezéseit és sok esetben alapvetően hozzájárultak azokhoz. Az is igaz, hogy a funkcionális szimbolizmus elméletének bevezetésével Silberer megkérdőjelezte a szimbólumképződés Freud által leírt, affektuson alapuló, reduktív értelmezésének kizárólagos érvényességét.

Silberer teljes életművét tanulmányozva ugyanakkor megalapozottnak látszik az a következtetés, hogy elsődleges célja a pszichoanalitikus elmélet gazdagítása volt. Esettanulmányai kiválóan bizonyítják a hagyományos pszichoanalízis iránti elkötelezettségét (pl. Silberer, 1912a, 1912b, 1921c). Ugyanakkor a Jung és Silberer nézetei közötti párhuzamok nyíltan jelzik, hogy Silberer újításai egy unortodox (lásd Gyimesi, 2017) pszichoanalízishez vezettek. A jövőbeli kutatások fontos és sürgető feladata, hogy pontosan meghatározzák, hogyan és milyen mértékben befolyásolhatta Silberer Jung gondolkodását.

Felhasznált irodalom

- Aberham, E. (2021). *Viktor Silberer: König des Semmering*. Berndorf: Kral Verlag.
- Abraham, K. (1909). *Traum und Mythos*. Leipzig und Wien: Franz Deuticke.
- Anonym (1923). Nachruf auf Herbert Silberer. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse* 9: 119.
- Baier, K. (2018). Yoga within Viennese Occultism: Carl Kellner and Co. In: K. Preisendanz, P. A. Maas & K. Baier (Eds.), *Yoga in Transformation: Historical and Contemporary Perspectives on a Global Phenomenon* (389-428). Göttingen: V&R Unipress.
- Blum, H. P. (1978). Symbolic processes and symbol formation. *The International Journal of Psychoanalysis*, 59(4): 455–471.
- Braun, C. E. (1968). *Victor Silberer. Biographie*. Dissertation, Universität Wien.
- Corliss, C. (2018). *A Primer of the Psychoanalytic Theory of Herbert Silberer. What Silberer Said*. Abingdon, New York: Routledge.
- Corliss, C. – Silberer, H. (Eds.) (2020). *The Rediscovered Psychoanalytic Work of Herbert Silberer. Der Traum*. New York: Routledge.
- Dufresne, T. (2017). *The Late Sigmund Freud: Or, the Last Word on Psychoanalysis, Society, and All the Riddles of Life*. Cambridge University Press.
- Eissler, K. (1971). *Talent and Genius: The Fictitious Case of Tausk contra Freud*. New York: Quadrangle Books.
- Ellenberger, H. F. (1970). *The Discovery of The Unconscious. The History and Evolution of Dynamic Psychiatry*. New York: Basic Books.
- Fallend, K. (1988). Herbert Silberer – 'Führer erster Classe' und Mitglied der Wiener Psychoanalytischen Vereinigung. *Werkblatt. Zeitschrift für Psychoanalyse und Gesellschaftskritik*, 14-15: 67-86.
- Fallend, K. (1995). *Sonderlinge, Träumer, Sensitive. Psychoanalyse auf dem Weg zur Institution und Profession Protokolle der Wiener Psychoanalytischen Vereinigung und biographische Studien*. Jugend & Volk.
- Faivre, A. (2010). *Western Esotericism. A Concise History*. New York: SUNY Press.
- Ferenczi S. (1913). A szimbólumok ontogenezise. In: *Ferenczi, a katalizátor (1908–1913). Ferenczi Sándor összes művei, 2. kötet* (446-449). Szerk. Bókay A., Harmatta J. Budapest: Oriold és Társai, 2022.
- Forrester, J. (1980). *Language and the Origins of Psychoanalysis*. London: Macmillan.
- Freud, S. (1900). *Álomfejtés*. Ford. Hollós István. Budapest: Helikon, 1986.
- Gyimesi, J. (2009). The Problem of Demarcation: Psychoanalysis and the Occult. *American Imago*, 66(4): 457-470. <http://www.jstor.org/stable/26304942>

- Gyimesi, J. (2012). Sándor Ferenczi and the problem of telepathy. *History of the Human Sciences*, 25(2), 131–148. <https://doi.org/10.1177/0952695111434253>
- Gyimesi J. (2016a). Why 'spiritism'?. *The International journal of psycho-analysis*, 97(2), 357–383. <https://doi.org/10.1111/1745-8315.12364>
- Gyimesi, J. (2016b). From Spooks to Symbol-Formation: Early Viennese Psychoanalysis and the Occult. In: H. G. Hödl, L. Pokorny (Eds.), *Religion in Austria 3* (41-68). Praesens Verlag.
- Gyimesi, J. (2017). The Unorthodox Silberer. *Imágó Budapest*, 6(4): 33-58.
- Gyimesi, J. (2021). Animal magnetism and its psychological implications in Hungary. In: L. Pokorny, F. Winter (Eds.), *The Occult Nineteenth Century: Roots, Developments, and Impact on the Modern World* (59-83). London: Palgrave Macmillan.
- Hakl, T. (2013). *Eranos: An Alternative Intellectual History of the Twentieth Century*. New York: Routledge.
- Hanegraaff, W. J. (2012). *Esotericism and the Academy: Rejected Knowledge in Western Culture*. Cambridge University Press.
- Hitchcock, E. A. (1857). *Remarks Upon Alchemy and the Alchemists: Indicating a Method of Discovering the True Nature of Hermetic Philosophy and Showing that the Search After the Philosopher's Stone Had Not for Its Object the Discovery of an Agent for the Transmutation of Metals*. Forgotten Books, 2018.
- Jones, E. (1918). The Theory of Symbolism. *British Journal of Psychology*, 9(2): 181-229. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.1918.tb00221.x>
- Jung, C. G. (1902). On the Psychology and Pathology of So-Called Occult Phenomena. In: Jung: *Analytical Psychology* (1-93). Ed. C. E. Long. New York: Moffat & Yard, 1916.
- Jung, C. G. (1907). A dementia praecox pszichológiájáról. Ford. Ferentzi Eszter. In: Jung: *Az elmebetegségek pszichogenezise*. Budapest: Scolar, 2015.
- Jung, C. G. (1912). *Az átalakulás szimbólumai*. Ford. Sára Balázs. Budapest: Scolar, 2018.
- Jung, C. G. (1916). General Aspects of Dream Psychology. In: H. Read, M. Fordham, G. Adler G., W. McGuire W. (Eds.), *The Collected Works of C.G. Jung*, Vol. 8. (234-280). Princeton University Press.
- Jung, C. G. (1934–1954). *Az archetípusok és a kollektív tudattalan*. Ford. Turóczi Attila. Budapest: Scolar, 2011.
- Jung, C. G. (1961). *Emlékek, álmok, gondolatok*. Ford. Kovács Vera. Budapest: Európa, 1987.
- Jung, C. G. (1963). *Mysterium Coniunctionis – Vizsgálódások a lelki ellentétek szétválasztásáról és egyesítéséről az alkímiában*. Ford. Sára Balázs. Budapest: Scolar, 2024.

- Jung, C. G. (1967). II. Two Kinds of Thinking. In: R. Hull (Ed.), *Collected Works of C. G. Jung*, Vol. 5. (7-33). Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400850945.7>
- Jung, C. G. (1968). *Pszichológia és alkímia*. Ford. Sára Balázs. Budapest: Scolar, 2022.
- Liebstöckl, H. (1923). Also schön: Noch einmal die Psychoanalyse! *Wiener Sonn- und Montags-Zeitung*, 08. 01. 7-8.
- Maillard, C. (2014). Herbert Silberer (1882-1923) et Carl Gustav Jung: genèse et enjeux d'une théorie de l'alchimie. *Recherches germaniques*, 9: 79-96. <https://doi.org/10.4000/rg.1691>
- Mayerhofer, E. (1990). *Beiträge zu Leben und Werk Victor Silberers (1846–1924)*. Wien, Univ., Universität Wien.
- Merkur, D. (2005). *Psychoanalytic Approaches to Myth. Freud and the Freudians*. New York: Routledge.
- Nitzschke, B. (1988). Die Gefahr, sich selbst ausgeliefert zu sein: Herbert Silberer, zum Beispiel. In: B. Nitzschke (Ed.), *Zu Fuss durch den Kopf: Wanderungen im Gedankengebirge; ausgew. Schr. Herbert Silberers: Miscellen zu seinem Leben und Werk (7-78)*. Tübingen: Edition discord.
- Nitzschke, B. (1989). Sigmund Freud and Herbert Silberer: conjectures on the addressee of a letter by Freud written in 1922. *Revue internationale d'histoire de la psychanalyse*, 2: 267-77.
- Nitzschke, B. (1997). Herbert Silberer – Skizzen zu seinem Leben und Werk. Vorwort. In: H. Silberer: *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik (7-21)*. Neuausgabe: Sinsheim.
- Piaget, J. (1975). *Play, Dreams and Imitation in Childhood*. New York: Routledge, 1999.
- Rank, O. (1909). *Der Mythos von der Geburt des Helden*. Leipzig und Wien: Franz Deuticke.
- Riklin, F. (1908). *Wunscherfüllung und Symbolik im Märchen*. Wien: Hugo Heller.
- Roazen, P. (1975). *Freud and His Followers*. New York: Knopf.
- Silberer, H. (1903). *Viertausend Kilometer im Ballon*. Leipzig: Spamer.
- Silberer, H. (1909a). Bericht über eine Methode, gewisse symbolische Halluzinations Erscheinungen hervorzurufen und zu beobachten. *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschung*, 1(2): 513-525.
- Silberer, H. (1909b). Report on a method of eliciting and observing certain symbolic hallucination-phenomena. In: D. Rapaport (Ed.), *Organization and pathology of thought: Selected sources (195-207)*. New York: Columbia University Press, 1951.

- Silberer, H. (1910). Phantasie und Mythos: (Vornehmlich vom Gesichtspunkte der „funktionalen Kategorie“ aus betrachtet). *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschung*, 2(2): 541-622.
- Silberer, H. (1911a). Über die Behandlung einer Psychose bei Justinus Kerner. *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschung*, 3(2): 724-729.
- Silberer, H. (1911b). Über die Symbolbildung. *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschung*, 3(2): 661-723.
- Silberer, H. (1911c). II. Vorläufer Freud'scher Gedanken. *Zentralblatt für Psychoanalyse*, 1: 441-449.
- Silberer, H. (1911d). On symbol-formation. In: D. Rapaport (Ed.), *Organization and Pathology of Thought: Selected Sources* (208-233). New York: Columbia University Press, 1951.
- Silberer, H. (1912a). III. Lekanomantische Versuche. *Zentralblatt für Psychoanalyse*, 2(7): 383-401.
- Silberer, H. (1912b). III. Lekanomantische Versuche. *Zentralblatt für Psychoanalyse*, 2(8): 438-450.
- Silberer, H. (1912c). III. Von den Kategorien der Symbolik. *Zentralblatt für Psychoanalyse*, 2(4): 177-189.
- Silberer, H. (1912d). Märchensymbolik. *Imago*, 1(2): 176-187.
- Silberer, H. (1912e). III. Mantik und Psychanalyse. *Zentralblatt für Psychoanalyse*, 2: 78-83.
- Silberer, H. (1912f). Spermatozoenträume. *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschung*, 4(1): 141-161.
- Silberer, H. (1914a). Dr. A. Freiherr von Schrenck-Notzing. „Materialisationsphänomene. Ein Beitrag zur Erforschung der mediumistischen Teleplastie.“ Mit 150 Abbildungen und 30 Tafeln. München 1914. Verlag von Ernst Reinhardt. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 2(3): 278-282.
- Silberer, H. (1914b). Der Homunculus. *Imago* 3(1): 37-79.
- Silberer, H. (1914c). *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik*. Wien: Hugo Heller.
- Silberer, H. (1915). *Durch Tod zum Leben: Eine kurze Untersuchung über die entwicklungsgeschichtliche Bedeutung des Symbols der Wiedergeburt in seinen Urformen, mit besonderer Berücksichtigung der modernen Theosophie*. Graz: Geheimes Wissen, 2012.
- Silberer, H. (1917). *Hidden Symbolism of Alchemy and the Occult Arts*. Dover Publications, 1971.
- Silberer, H. (1918). The Dream: Introduction to the Psychology of Dreams. *Psychoanalytic Review*, 1955, 42(4): 361-387.

- Silberer, H. (1920a). The Origin and Meaning of the Symbolism of Freemasonry. *Psyche and Eros*, 1(1): 17-24, 1(2): 84-97.
- Silberer, H. (1920b). JONES, DR. E. (London): The Theory of Symbolism. The Brit. J. of Psychology, IX, part 2. Oct., 1918. Cambridge. *Psyche and Eros*, 1(1): 53-57.
- Silberer, H. (1920c). DR. OSKAR PFISTER: Ein neuer Zugang zum alten Evangelium. [A new approach to the Old Gospel.]. Gütersloh, 1918. (c. Bartelsmann). *Psyche and Eros*, 1(1): 59-60.
- Silberer, H. (1921a). The Symbols of Freemasonry. *Psyche and Eros*, 2(2): 81-89; 2(5): 299-309.
- Silberer, H. (1921b). Beyond Psychoanalysis. *Psyche and Eros*, 2(3): 142-151.
- Silberer, H. (1921c). GRODDECK, DR. GEORG. Der Seelensucher. Ein Psychoanalytischer Roman. [The Soul Searcher. A Psychoanalytic Romance.]. Internat. Psych. Verlag, Vienna 1921, 314. *Psyche and Eros*, 2(4): 249-250.
- Silberer, H. (1921d). JONES, DR. E. (London): – The Theory of Symbolism. The Brit. J. of Psychology, IX, part 2. Oct., 1918. Cambridge. *Psyche and Eros*, 2(4): 249.
- Silberer, H. (1921e). *Der Seelen Spiegel: Das enoptische Moment im Okkultismus*. Graz: Geheimes Wissen, 2012.
- Silberer, H. (1922a). Sociology, Politics and Psychoanalysis. *Psyche and Eros*, 3(1): 55-61.
- Silberer, H. (1922b). FREUD, PROF. SIGM. – Massenpsychologie u. Ich Analyse. [Crowd psychology and ego-analysis]. Internat. Psych. Verlag, Vienna 1921, 800, 140. *Psyche and Eros*, 3(2): 112-116.
- Silberer, H. (1923a). Psychoanalyse und Mystik. *Wiener Sonn- und Montags-Zeitung*, 01. 01. 6-7.
- Silberer, H. (1923b). Lapses and „the Unconscious”. *The Journal of Sexology and Psychoanalysis*, 1(5): 503-517.
- Silberer, H. (1923c). *Der Aberglaube (Schriften zur Seelenkunde und Erziehungskunst VIII.)*. Bern: Ernst Bircher.
- Stekel, W. (1924). In memoriam Herbert Silberer. In: W. Stekel (Hrsg.), *Fortschritte der Sexualwissenschaft und Psychoanalyse*, I. Band. (408-420). Leipzig, Wien: Franz Deuticke.
- Varendonck, J. (1922). Über die Hinfälligkeit der Silbererschen Schwellensymbolik. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 8: 488-491.